

El Tibidabo, un cim desitjat

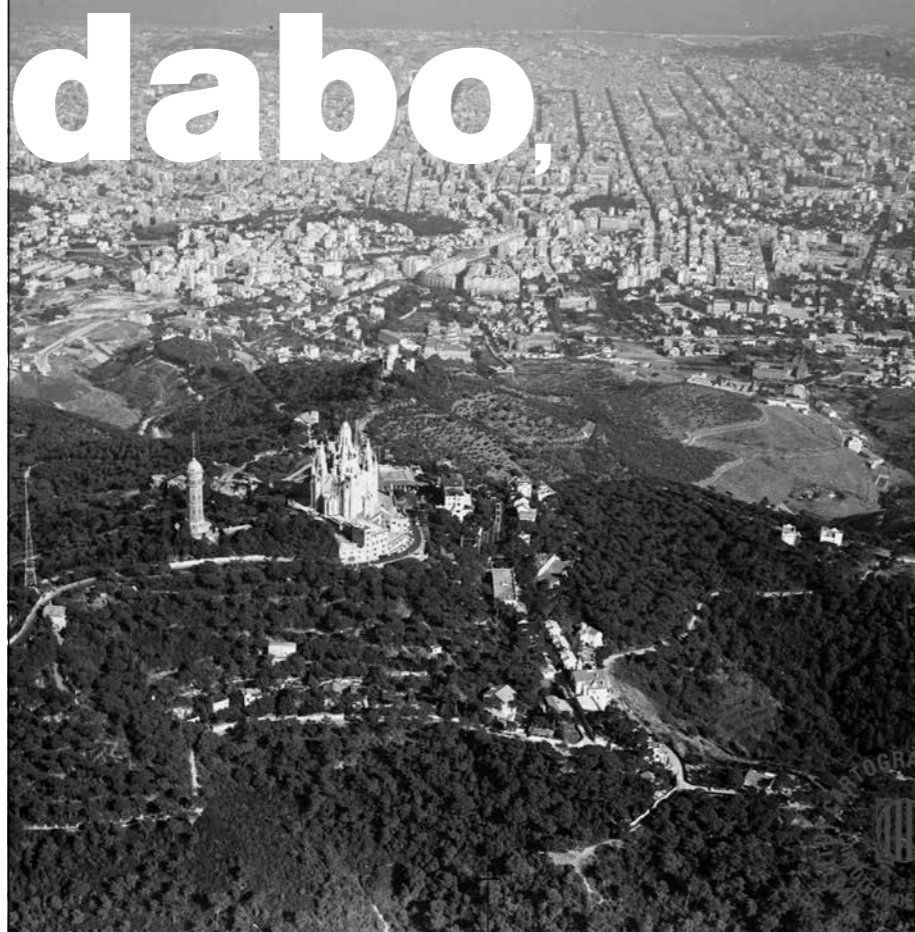
Carlota Giménez

Actualment la zona del Tibidabo, punt culminant de la serra de Collserola, està dins el Districte de Sarrià – Sant Gervasi (Barcelona); aquest punt era el lloc de confluència dels antics municipis de Sarrià, Gràcia i Sant Joan d’Horta i, com que hi ha diversos aspectes històrics vinculats a aquest últim municipi, fem aquí un recorregut per la fascinant evolució d’un espai completament inhòspit fins que el 1886 es va adequar, per construir-hi l’ermita, un camí des de la carretera de Vallvidrera fins al cim. A partir d’aleshores, i amb les progressives millores de l’accés a la zona del cim de la serra barcelonina, es va anar convertint en objecte del desig entre el sector eclesiàstic i el laic, però amb objectius molt diferents. Fins llavors la serra, ja des d’època medieval, havia estat només lloc d’eremites, monjos i pagesos. Ja des de finals del XIX i principis del XX amb el lleure obrer i l’oci burgès es va anar freqüentant la serra de manera moderada i un dels focus principals va ser el Tibidabo. Es parla d’un “descobriments de Collserola”⁽¹⁾ en un moment a partir de l’alliberament de la ciutat per la desaparició de les muralles, l’expansió urbanística de l’Eixample i l’obertura de Barcelona fora del seu àmbit urbà.

De mica en mica el cim de la serra de Collserola va adquirir una freqüentació de diferents sectors de la societat i el seu prestigi i ubicació va atraure tota mena de públic: burgesos, obrers, forasters, empresaris, científics, eclesiàstics, pelegrins, estiujants...

Descoberta de la serra de Collserola
Freqüentment s’ha utilitzat, i encara ara, el terme Tibidabo per referir-se a tota la serra de Collserola perquè és el nom que s’ha popularitzat més, tot i que només és el cim més alt de la serra amb el topònim de puig Aguilar o puig de l’Àliga, posteriorment anomenat Tibidabo⁽²⁾.

A cavall entre els municipis de Sarrià, Gràcia i Sant Joan d’Horta el punt més

Vista aèria del Tibidabo amb Barcelona als peus (1910)

ICGC, SACE, CARLOS RODRIGUEZ ESCALONA

alt de la serra va suscitar un interès creixent a partir de l’últim terç del segle XIX i sobretot a primers del segle següent, per desenvolupar-hi activitats i construir hotels, restaurants i equipaments d’oci dirigits sobretot a les classes benestants i a forasters. Es va transformar en un espai que donava l’oportunitat de canalitzar els ideals d’una societat que emmirallada en Europa desitjava la modernitat per a la ciutat de Barcelona.

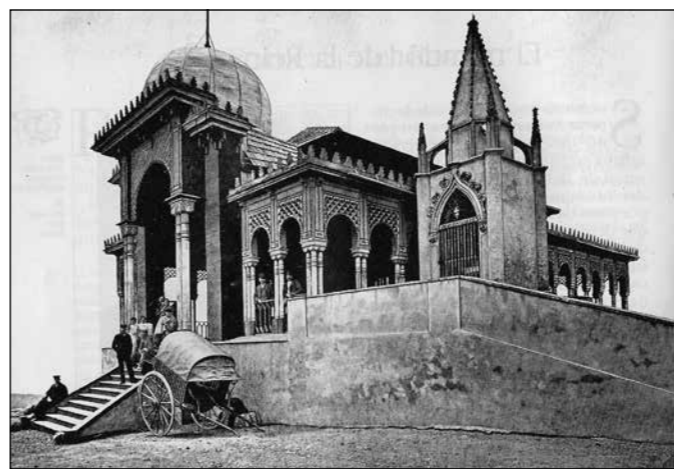
La serra de Collserola havia estat sempre lloc d’accés complicat per manca de camins i per una orografia complicada. De sempre la serra no era tinguda en compte pels habitants dels pobles del pla de Barcelona. Era més que res una dificultat a superar si es donava el cas. El vessant barceloní de la serra era sobretot lloc per al conreu (bàsicament de vinya) i l’exploració forestal i l’únic camí que existia era el *Castrum Octavianum* d’origen romà que partia de la ciutat de Barcelona i passava pel coll de l’Erola fins a Sant Cugat del Vallès. Va ser l’únic pas fins el 1868 quan es va construir l’anomenada carretera de la Rabassada. Malgrat això, el

La serra de Collserola havia estat sempre lloc d’accés complicat per manca de camins i per una orografia complicada

document de l’any 1284 *Recognoverunt proceres* situava els límits de la jurisdicció del Consell de Cent (tot i que la ciutat de Barcelona estava emmurallada) entre la serra de Collserola i els dos rius, Llobregat i Besòs. També havia tingut importància militar perquè havia servit com a lloc estratègic per la visió panoràmica sobre la ciutat en els diversos setges que va patir.

Aquest aïllament físic del Pla va ser tingut en compte pels primers ocupants de la serra a finals del segle XIV: els monjos del monestir de Sant Jeroni de la Vall d’Hebron establert a la vall d’Horta en el punt actual prop d’on després es va anomenar revolt de la paella, a la carretera de la Rabassada, que va subsistir fins el 1835 amb la darrera desamortització.

Seria a mitjan segle XIX amb l’aparició del muntanyisme com a activitat esportiva i cultural per l’afany de conèixer el país, que la serra va despertar la curiositat per transitar-la i conèixer-la. Els estudiosos i excursionistes de diferents orígens (clergues, polítics o científics) van començar a escriure cròniques d’admiració cap al Tibidabo. Encara, però, no era objecte d’interès de forma general tot i que ja es començava a veure que la serra, i sobretot el cim, tenia possibilitats d’exploració amb serveis dirigits sobretot a l’oci de la burgesia i a una naixent indústria turística d’elit.

Pavelló de la Reina al costat de l'ermita del Tibidabo (aprox. 1890). A la dreta, camí d'accés al pavelló de la Reina (1905)

FOTOS: AFB

Aquests projectes van alertar el sector que considerava que la serra havia de continuar sent un lloc poc freqüentat i de retir religiós tal com havia estat en segles anteriors. En aquest sentit un grup de ciutadans benestants encapçalats per Delfi Artós i Mornau van comprar cap el 1885 dues finques que cobrien tot el cim de la muntanya per tal d’evitar que allà s’hi instal·lés cap construcció de caire mudà.

Amb l’Exposició Universal de 1888 l’Ajuntament de Barcelona va veure l’ocasió de mostrar la ciutat al món, i el cim del Tibidabo va semblar el lloc adequat per construir un pavelló de fusta al costat de l’ermita per acollir la reina regent Maria Cristina d’Habsburg perquè contemplés la panoràmica de Barcelona. Feia poc que aquella zona estava cedida als salesians on hi havien construït dos anys abans una senzilla ermita, que era objecte de romiatges. La intenció de l’alcalde Francesc de Paula Rius i Tauler era mostrar la gran Barcelona que s’aconseguiria amb la unió de tots els pobles del Pla. Per poder-hi accedir es va obrir un camí de la carretera de Vallvidrera fins al cim. Aquest traçat coincidia en el seu últim tram amb els límits dels termes municipals de Sant Joan d’Horta i de Vallvidrera (que va ser municipi independent fins el 1890 quan es va incorporar a Sarrià). Aquest pavelló es va edificar de forma provisional amb el compromís de desmantellar-lo després; però això no es va fer fins al cap d’uns anys dificultant la construcció del projectat temple dels salesians. El pavelló amb algunes modificacions en la seva estructura es va traslladar uns metres més avall al costat de l’estació del funicular i es va convertir en un atractiu per a les visites sobretot de la gent forastera que visitava Barcelona. Dins el pavelló s’hi va col·locar el saló de tir: Tir Flobert, atracció a la qual hi havia molta afició.

L’atenció que va suscitar la serra i particularment el Tibidabo a partir de primers del segle XX es va escampar per

La intenció del l'alcalde Rius i Tauler era mostrar la gran Barcelona que s'aconseguiria amb la unió dels pobles del Pla

diversos sectors de la societat (burgesos, científics, polítics, eclesiàstics...). L’oci burgès va ser el que va iniciar la conquesta de la muntanya tot i que aviat li sorgiria competidor per ocupar el cim.

**L’oci burgès:
la cursa per conquerir el cim**

Ja des del primer terç del segle XX degut a la necessitat d’oci de la burgesia barcelonina van començar a proliferar els cafès de luxe, restaurants, sales de ball, teatres... en les zones de l’Eixample que s’anava omplint de mica en mica i sobretot al passeig de Gràcia. Però malgrat aquesta expansió urbanística, Barcelona estava faltada de jardins i parcs i de llocs d’esbargiment. La mirada cap l’espai verd de la serra de Collserola va començar a traduir-se en iniciatives per aconseguir un accés a la muntanya per instal·lar serveis i urbanització de xalets per a la burgesia.

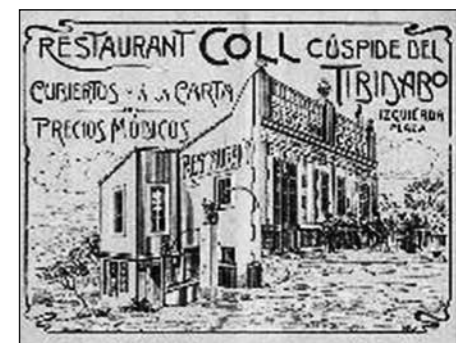
Només el mal accés al cim impediend de moment que els projectes d’instal·lació d’hotels i restaurants no anessin gaire més amunt de la falda de la serra. Calia un projecte de mitjà de comunicació apte per arribar a dalt de tot.

El 1874 [*Diario de Barcelona*, 22 de maig] sortia una notícia on es preveia “una fonda y casa de recreo” al cim del Tibidabo i també un mitjà de comunicació de ferrocarril i un tramvia de tracció animal que aniria per la carretera de Sant Cugat (després s’anomenaria de la Rabassada) fins als Josepets on enllaçaria amb el tramvia de Gràcia. El projecte no va prosperar.

L’any 1882, Joaquim Carrera i Sayrol (1824-1890), enginyer i mestre d’obres, va presentar el projecte d’un ferrocarril

que enllaçaria Sant Gervasi de Cassoles amb una urbanització de ciutat jardí al cim de la muntanya on estava prevista la construcció d’un hotel i un observatori. Coneixia el model de transport alpí de Suïssa i la naixent indústria turística que prosperava gràcies als hotels de muntanya amb bona comunicació amb ferrocarrils cremallera. Era el fundador de Ferrocarrils de Montaña a Grandes Pendientes, que estaven construint el cremallera de Montserrat. Per fer accessible el Tibidabo proposava que es construís un ferrocarril de cremallera o un funicular. L’orografia del terreny dificultava trobar el mitjà adequat i durant uns quants anys es van presentar diferents projectes d’accés al Tibidabo.

A l’últim terç del segle XIX ja es van construir els primers hotels a la falda de la muntanya: Hotel Tibidabo (1882)⁽³⁾ a Sant Gervasi de Cassoles (prop de la que llavors s’anomenava carretera d’Horta,

Anunci del Restaurant Coll a l'Esquella de la Torratxa (aprox. 1905)

després ronda de Dalt) i l’Hotel Parque Montaña. La falta de transport i de bona comunicació van comportar que no funcionessin gaires anys.

El Restaurant Coll es va obrir el 1901 i va ser el primer establiment obert a “la cuspide del Tibidabo”. Era un restaurant modest que el 1908 es va reformar convertint-se en el Gran Hotel Restaurant Coll, un magnífic edifici modernista amb unes vistes panoràmiques i tota mena de luxes

(4). Després dels danys patits durant la Guerra Civil s'hi va edificar en el seu lloc l'edifici que actualment subsisteix com a Hotel la Masia - Club dels Aventurers.

La comunitat salesiana, l'altra cara de la moneda

La presència religiosa a la serra era històrica. El monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron es va fundar al segle XIV al vessant de la serralada de Collserola. I abans ja hi va haver la presència d'alguns eremites. La serra era un lloc llunyà i poc accessible ideal per al retir religiós. A finals del segle XIX també hi havia una atracció pel simbolisme religiós de semblances descriptives d'escenes i llocs bíblics (d'aquí el nom de la vall d'Hebron per referir-se a la vall d'Horta, atribuït pels mateixos monjos jerònims) i el mateix significat del topònim del cim.

El lloc, amb Barcelona als peus, es veia com el punt elevat on erigir un temple expiatori dels pecats que es cometien a la ciutat. Llavors va començar a arribar informació que ja hi havia l'evidència que projectes de caire profà i mundà s'estaven gestant per a aquest lloc privilegiat. Calia fer-hi alguna cosa.

El 1871, Cristòfol Obiols Campreciós era propietari dels terrenys del cim del turó del Tibidabo. El 30 de gener de 1876 va vendre dues peces de terra de bosc i vinya de 26.930 metres quadrats "junto con una casita, hoy día derruida, dentro de dicha pieza de tierra, viña y bosque", a Delfi Artós i Mornau, director de la Caixa de Barcelona, i onze compradors més. Aquesta compra de terrenys va obeir a la intenció de reservar aquell indret per fer-hi un lloc de culte cristià i evitar una ocupació per a activitats mundanes.

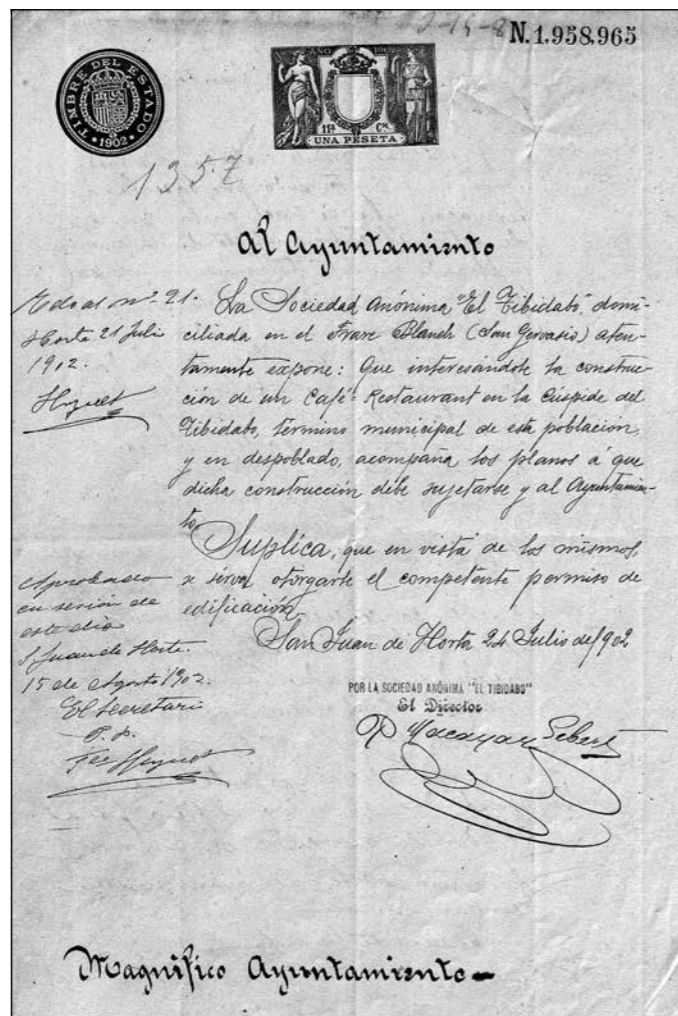
Un cronista salesià expressa unes paraules reveladores de la forta pugna d'ideologia religiosa que hi havia en aquells anys per erigir-se en propietaris del Tibidabo: "Esta cumbre -escribe- era propiedad, hace pocos años, de personas malvadas, que querían convertir aquel lugar en un sitio de diversiones malsanas moralmente, o construir un templo protestante. Siete buenos señores se pusieron de acuerdo y lo compraron, y hoy han decidido, de común acuerdo, regalársela a Don Bosco, a fin de que él pueda responder a los mal intencio-

nados con las palabras de Cristo: *Vade retro, Satana* (Apártate Satanás)" (5).

Amb motiu de la visita a Barcelona el 1886 de Giovanni Bosco conegut com Don Bosco (fundador de la comunitat salesiana) havien obtingut el permís dels propietaris del cim d'edificar una senzilla ermita. La construcció va ser costejada per Dorotea Chopitea, dama de la burgesia i gran benefactora dels salesians. No hi havia cap camí que arribés fins a dalt i els materials es van pujar amb alforges amb animals de càrrega.

El projecte d'erigir als terrenys del cim un temple religiós semblava que es podia complir amb la visita de Don Bosco, quan els propietaris dels terrenys li van entregar un pergami que deia: "Para perpetuar el recuerdo de vuestra visita a esta Ciudad, se han reunido estos señores, y de común acuerdo han determinado ceder la propiedad del monte Tibidabo, a fin de que en la cumbre del mismo, que amenaza convertirse en un semillero de

El monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron es va fundar al segle XIV. Abans ja hi va haver la presència d'alguns eremites

Permís per construir el Gran Restaurant Tibidabo - 1902

irreligió, se levante un santuario al Sagrado Corazón de Jesús para mantener firme e indestructible la religión que con tanto celo y ejemplo nos habéis predicado y que es noble herencia de nuestros padres" (6). L'acte es va formalitzar en una acta notarial però les escriptures a favor dels salesians no es van signar fins al cap de dos anys.

L'interès dels diversos sectors per posseir el Tibidabo havia començat. L'any 1889 el governador civil de Barcelona va declarar el cim d'utilitat pública perquè s'hi volia construir un observatori astronòmic. Això propiciava la possibilitat d'expropiació forçosa dels terrenys en qüestió degut a què els salesians no havien començat encara les obres del temple i per això s'exigeix la retrocessió de la cessió dels terrenys, que els salesians signen de forma condicionada, fins que el 17 d'agost de 1900 arriben a un pacte amb la Societat Anònima El Tibidabo quan escripturen tots els terrenys excepte 6.000 metres quadrats per als salesians per construir el temple. L'observatori astronòmic es construiria el 1904 uns metres més avall: l'observatori Fabra.

Projectat per l'arquitecte Enric Sagnier i Villavechia a finals de 1902 s'inicien les llargues obres del temple Expiatori del Sagrat Cor. En la cerimònia de col·locació de la primera pedra oficiada pel cardenal Salvador Casañas i Pagès expressa els auguris de la funció del nou temple quan estigués construït, que havia de ser: "...Faro que ilumine las inteligencias, Imán que atraiga las voluntades, Mediador entre Dios y los hombres, Volcán de caridad, y eficazísimo Pararrayos, que, desarmando los de la divina Justicia -irritada por nuestros pecados-, los convierta en centellas de misericordia, que conmuevan y enciendan en su amor a todos los hombres" (7). En aquell moment nombroses associacions catòliques donen suport a l'esperat esdeveniment. La pugna entre l'enfocament religiós i el laic sobre la destinació del cim escurçarien les expectatives inicials dels salesians de constituir-se en els únics ocupants d'aquell preuat indret sobre la que seria la gran ciutat de Barcelona. El 1911 s'inaugura la cripta. El temple superior es va construir de 1914 a 1951 i l'estàtua del Sagrat Cor es va situar sobre la cúpula el 1961.

A dalt, funicular i estació superior del Tibidabo; a l'angle esquerra, el pavelló de la Reina traslladat i transformat (1911). A sota, estació superior del funicular del Tibidabo; a l'esquerra el colomar. A la foto de la dreta, funicular del Tibidabo (1915)

ICGC, A.T.V.

La Societat Anònima Tibidabo

Salvador Andreu i Grau, doctor en farmàcia i conegut com a doctor Andreu pels seus contemporanis, era propietari d'uns laboratoris farmacèutics. A part de seu prestigi professional es va distingir per la seva participació activa en el desenvolupament de l'Eixample de Barcelona. Els beneficis els va invertir en la compra d'edificis a l'Eixample i va comprar també can Gomis, una extensa finca que s'estenia fins els peus de la serra de Collserola.

Vivia a Sant Gervasi de Cassoles molt a prop de la finca del Frare Blanch, que anava des del passeig de la Bonanova fins gairebé al cim del Tibidabo. Era un terreny que limitava amb les rieres de l'Infern i del Maduixer. Havia estat zona de conreu de vinya i a finals del XIX eren terrenys devaluats a causa de la fil·loxera. El Doctor Andreu va comprar aquella finca el 1898.

Però per poder desenvolupar un gran projecte d'urbanització i un mitjà d'accés al Tibidabo calia trobar inversió de capitals i per això va crear el 20 de febrer de 1899 la Societat Anònima Tibidabo junt amb Romà Macaya i rellevants personatges de la vida barcelonina com Ròmul Bosch i Alsina, Josep Garí i Gimeno (de la Banca Arnús-Garí) o Teodor Roviralta i Figueras, entre d'altres, tots ells propietaris de finques properes i relacionats

amb activitats comercials o industrials.

Aquells terrenys haurien de servir per urbanitzar aquella banda de la serra i construir-hi un funicular. Es va començar per construir cases d'alt nivell arquitectònic per a la burgesia i fer el traçat de la gran avinguda del Tibidabo. En aquells moments inicials l'objectiu de la Societat era només la urbanització de la zona sense decidir encara quin mitjà de locomoció d'accés farien servir i molt menys encara la creació d'un parc d'atraccions.

Salvador Andreu i Grau, doctor en farmàcia, es va distingir per la seva participació en el desenvolupament de l'Eixample

Però un mitjà de transport al cim era primordial per a l'èxit de l'afluència de públic. Tècnicament es va veure que el funicular era el més viable però no en tot el seu traçat degut a l'orografia del terreny. Finalment un tramvia (anomenat després Tramvia Blau) seria el mitjà de transport que partint de la carretera de Cornellà a Fogars de Tordera enllaçaria amb l'estació del funicular que arribaria fins al cim.

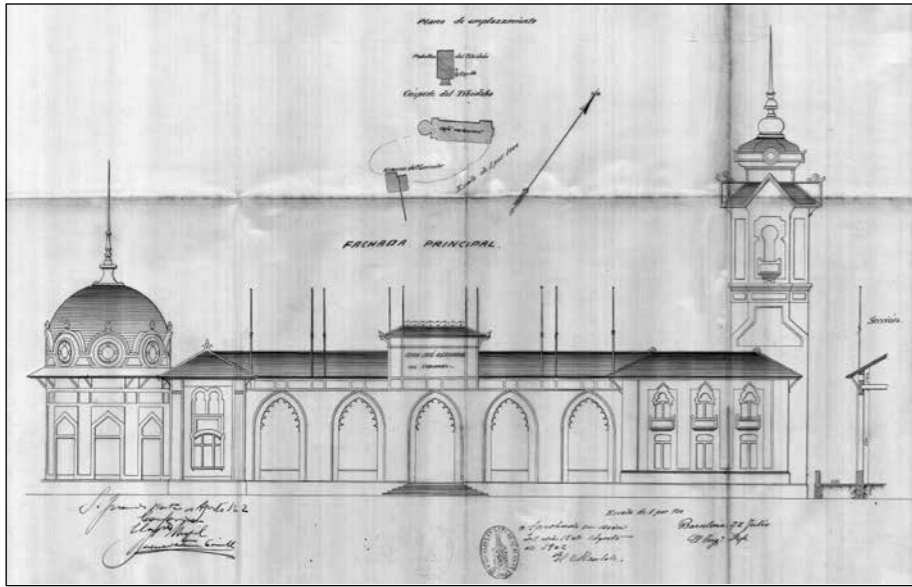
El 30 d'abril de 1900 es va formalitzar una altra venda de terrenys d'Hermene-gild Torrecana i de Rialp a la Societat Anònima El Tibidabo, representada per

Romà Macaya i Gibert. Eren dues peces de terra de 19.007,47 metres quadrats i 8.805 metres quadrats. Finalment van indemnitzar Delfi Artós amb 10.000 pessetes per compensar l'anul·lació del pacte rescissori i van cedir 6.000 metres quadrats als salesians per edificar-hi el temple. La Societat Anònima Tibidabo també va concedir als salesians una bonificació del 25 % en el transport per funicular dels materials necessaris per a la construcció del temple.

El Doctor Andreu va tenir la visió empresarial de saber pactar un acord amb la comunitat salesiana que es trobava sense possibilitat d'aconseguir la construcció del temple desitjat i així poder construir un espai on poguessin conviure turistes, excursionistes, pelegrins, burgesos i un ampli ventall de clientela. El funicular es construiria en poc temps entre 1900 i 1901. Tramvia i funicular es van inaugurar el 29 d'octubre de 1901. Amb el temps van compartir l'espai del cim l'observatori astronòmic, el parc d'atraccions i altres complexos d'oci amb el temple expiatori del Sagrat Cor.

Parc d'atraccions i d'altres establiments d'oci

De seguida la Societat Anònima Tibidabo va pensar impulsar la construcció d'un parc d'atraccions i d'altres establiments hotelers per atraure el públic.

Projecte del Gran Restaurant Tibidabo (1902). A la dreta, volada de coloms missatgers organitzat per la Real Sociedad Colombófila de Cataluña davant el Gran Restaurant Tibidabo

AFB

Es va començar amb un mirador sobre la ciutat i l'agost de 1902 la Sociedad Anónima Tibidabo demana permís a l'Ajuntament de Sant Joan d'Horta per construir un cafè-restaurant "en la cúspide del Tibidabo" (a la vora de l'ermita i del pavelló de la Reina). Seria el Gran Restaurant Tibidabo que es va inaugurar el 1903 a prop del Restaurant Coll i davant l'estació del funicular. El Gran Restaurant Tibidabo era un edifici amb ornamentacions d'estil àrab i amb gran luxe de detalls. Disposava d'un gran saló central on s'hi feien grans banquets de diversos col·lectius culturals i empresarials.

La proximitat dels dos restaurants provocaria rivalitats que segons la notícia de la premsa l'agost de 1906 desembocaria en un assassinat. El cap del menjador del Gran Restaurant Tibidabo: "Tomás Sanchi, que así se llama el maitre d'hotel homicida, tenía resentimientos nacidos de la competencia de aquellos establecimientos de la misma índole situado en la cúspide del propio monte", li clavaria un ganivet a Pablo Gil treballador del Restaurant Coll després d'una baralla cos a cos⁽⁸⁾.

A partir de 1901 van començar a instal·lar-se diverses atraccions. La primera va ser l'estació de coloms missatgers que la Real Sociedad Colombófila de Cataluña va inaugurar els dia 1 de març de 1903. Aquesta activitat atreia multitud d'aficionats i públic en general en les moltes jornades de volades de coloms que s'hi feien.

A partir de 1901 amb la instal·lació d'uns gran prismàtics per observar la ciutat, de mica en mica es van anar construint atraccions senzilles. Gronxadors gegants, tir Flobert, jocs de bitlles, els miralls deformants, ninots automats... El 1910 es va inaugurar el Carroussel Elèctric (cavallets) i el 1915 el Ferrocarril Aeri, projectat per l'enginyer Marià Ru-

bió i Bellver. Aquestes atraccions ja representaven un avenç important d'acord amb la tecnologia moderna. Va seguir la Talaia el 1921 i l'Aviò el 1928, que és una rèplica del primer aparell que va fer el trajecte Barcelona-Madrid. A partir de llavors el Parc d'Atraccions del Tibidabo ja es coneix a tot arreu i atrau visitants de tot el món.

El Casino Internacional Tibidabo va ser un complex d'oci creat el 1909 (amb intenció de dirigir-se a un públic benestant estranger i a la burgesia barcelonina) en el gran edifici modernista situat a la part baixa d'on era el Gran Restaurant Tibidabo. Es va construir amb un sistema de terrasses i murs de contenció per salvar el desnivell de la muntanya; l'edifici va ser dissenyat per Marià Rubió i Bellver i comprenia una sala de joc, teatre i bar.

En aquell moment es volia seguir el corrent modernista i d'activitat social present en les principals capitals d'Europa. Els serveis que s'hi oferien eren els que sobretot la societat benestant demandava per al seu oci fora de la ciutat i en un lloc privilegiat i ben comunicat. L'anomenat American Bar era un forma moderna d'establiment on se servien còctels i altres begudes en un ambient i una decoració dirigits a un públic selecte. Els espectacles i els actes culturals se succeïen de forma continuada tal com es pot comprovar consultant les hemeroteques dels diaris.

Tot el conjunt estava decorat aplicant totes les arts decoratives amb gran sump-

La possibilitat d'esbarjo i la facilitat de trasllat fins a dalt van incrementar la popularitat del lloc des dels inicis

tuositat: sostres amb fusta treballada, una majestuosa escalinata, vitralls de colors que donaven accés a la imponent Gran Sala de Festes (20 metres d'ample, 35 metres de llarg i 10 metres d'alçària) de forma circular envoltada de grans finestres.

En aquell moment els jocs d'atzar estaven profundament arrelats a tot arreu i es jugava a la ruleta, la klondike o el bacarà. Els casinos, societats i d'altres organitzacions de gent benestant tenien en el joc d'atzar una de les principals activitats d'oci alhora que eren un substanciós guany per a l'establiment en qüestió. Malgrat que els jocs d'atzar estaven prohibits per llei, ja feia anys que es jugava en tots els casinos d'Espanya amb la connivència de les autoritats i els suborns corresponents. La sala de joc del Gran Casino Internacional Tibidabo va funcionar durant tres anys, fins que a l'any 1912 va ser clausurat per ordre governativa⁽⁹⁾. El Gran Casino de la Rabassada, ben a la vora en el terme de Sant Cugat del Vallès, va córrer la mateixa sort però encara va seguir uns anys amb l'hotel i el parc d'atraccions. En altres casinos es va seguir jugant fins a la prohibició definitiva els anys vint, però als dos casinos de la serra de Collserola ja no es va jugar més, al menys de forma oberta.

Actualment, l'edifici de l'antic Casino Internacional Tibidabo forma part dels equipaments del Parc d'Atraccions del Tibidabo. El Museu d'Automats ocupa l'antic teatre. Conté més de quaranta automats i maquetes de diferents països, que són uns dels elements més valuosos del Parc.

En el lloc web de l'actual Parc d'Atraccions del Tibidabo es nega que hi hagués cap casino. Diuen: "...s'obren el Gran Cafè Restaurant Tibidabo i l'Hotel Res-

ROISIN

Vista sumptuosa del Gran Restaurant Coll modernitzat i ampliat. A la dreta el Gran Restaurant Tibidabo

taurant Coll, a més de la gran sala de festes, on s'intenta, sense aconseguir-ho, obrir algunes dependències com a casino." És veritat que el Casino Internacional Tibidabo va tenir una vida efímera, tant com el Gran Casino de la Rabassada, però van existir amb gran esplendor.

Proveïment d'aigua: la torre d'aigües
L'aigua era imprescindible per abastir tots els establiments i xalets que s'anaven construint al cim del Tibidabo. Per portar-hi l'aigua s'havia de construir una torre dipòsit. El 20 de juliol de 1893 es

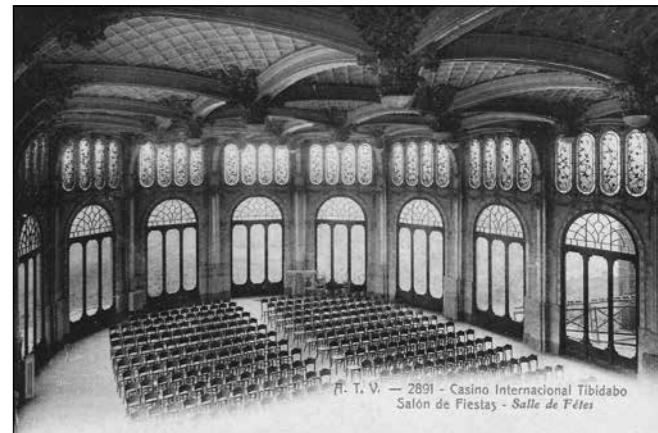
va signar a París el protocol de compra per part de la Societat General d'Aigües (Société Générale des Eaux de Barcelone), on tenia la seu central, d'un terreny al cim de 10.618,46 metres quadrats. Es va ratificar la compra a Barcelona, el 9 d'agost següent, per Enric Courtin i Bres, enginyer director de la Societat, i la venedora Adela Flotats i Carreras, vídua de Manuel Blanch i Sisó.

Va ser necessària la construcció d'una canalització destinada a conduir les aigües des del dipòsit de Sant Pere Màrtir a la subcentral que s'anava a construir al

Vista general del Casino Internacional Tibidabo - primers segle XX

Gran Sala de festes del Casino Internacional Tibidabo

Sala de joc del Casino Internacional Tibidabo amb la ruleta Klondike

Sala de festes i teatre del Casino Internacional Tibidabo

Tibidabo. Les conduccions passaven pel vial conegut amb el nom de carretera de les Aigües. El gener de 1902 el director Enric Courtin dirigeix una instància a l'alcalde de l'Ajuntament Constitucional de Sant Joan d'Horta per demanar permís per a la construcció. Cal recordar que aquell terreny pertanyia a aquest municipi.

La torre que la Societat General d'Aigües va construir el 1903 va ser projectada pel mestre d'obres i arquitecte Josep Amargós i Samaranch. La construcció és de rajola vista i pedra de Montjuïc. A part de la seva funció pràctica la torre és mereix la categoria de construcció modernista per la seva bellesa arquitectònica.

El Tibidabo: èxit de públic
La possibilitat d'esbarjo i la facilitat de trasllat fins a dalt van incrementar la popularitat del lloc des dels inicis. El tramvia i el funicular ja eren una atracció en sí mateix. I els esdeveniments festius que s'hi feien disparaven l'afluència de públic. N'hi havia que hi anaven a peu pels antics camins i fins i tot s'anunciava un calçat que deia que era ideal per pujar la muntanya del Tibidabo sense acabar amb mal de peus [publicat a *Revista Mensual Tibidabo*, agost 1904].

Inicialment la freqüentació era bàsicament de les classes populars i mitjanes per lleure a la muntanya o per celebracions religioses i, de vegades, xocaven els motius d'ús del lloc d'uns i altres. Les imatges de l'*Esquella de la Torratxa* de

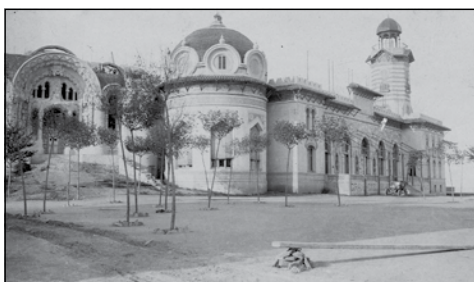

Romiatge a l'ermita del Tibidabo (aprox. 1886)

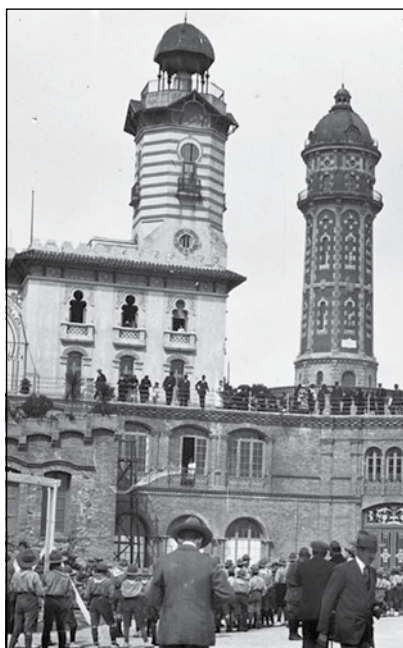
ESQUELLA DE LA TORRATXA

Membres del V Congrés d'Esperanto davant del Gran Hotel Tibidabo (1909),

AFB

Gran Restaurant Tibidabo amb el temple del Sagrat Cor en construcció (1920)

Gran Restaurant Tibidabo i torre d'aigües (anys vint)

principis de segle XX il·lustren aquesta qüestió.

Aquell lloc inhòspit i gairebé inaccessible de finals del XIX era al primer terç del XX un bullici de gent, com bé testimonien la quantitat de fotografies que es conserven dels esdeveniments que s'hi celebraven: de l'Orfeó Català, el I Congrés de la Cultura Catalana (1906), esdeveniment que es va clausurar amb un gran banquet al Gran Restaurant Tibidabo ⁽¹⁰⁾. El V Congrés Internacional d'Esperanto (1909), en què el Dr. Zamenhof va escollir Barcelona per a la seva celebració amb una afluència de més de 1500 persones de 32 països ⁽¹¹⁾. Només per donar uns exemples d'actes de gran envergadura.

La Real Sociedad Colombófila de Catalunya, que a primers de maig feia la festa de deixar anar els coloms missatgers, era un acte que tenia ressò internacional. La Festa de l'Arbre. Banquets de partits polítics. Homenatge a Maria Montessori; congressos diversos, festivals benèfics,

aplecs de societats corals obreres, banquets d'associacions i empreses... El gran espai que oferia el lloc era adient per celebrar esdeveniments multitudinaris amb gran afluència de gent... i de cotxes! Només cal veure algunes de les fotografies a vista d'ocell d'alguns dels esdeveniments esmentats. I els establiments hotelers a l'alçada dels esdeveniments atreïen la celebració d'actes culturals, empresarials, d'esbarjo...

A l'enorme atracció que va exercir el cim del Tibidabo hi va contribuir la seva privilegiada ubicació de talaia per sobre de Barcelona i els establiments hotelers i d'oci que s'hi van construir. La burgesia sobretot va prendre el lloc com un espai de prestigi per "veure i fer-se veure", alhora que el prestigi internacional que va adquirir va propiciar visites dels grups i col·lectius estrangers.

Durant anys el Tibidabo no va tenir cap competència quan a la ubicació i al nombre de parcs d'atraccions a Barcelo-

na. Actualment el tipus de públic ha canviat i existeixen molts altres equipaments de parcs d'atraccions i els anomenats *parcs temàtics*. Però la ubicació privilegiada del Tibidabo continua sent un atractiu important per a la freqüentació de públic, sobretot infantil i juvenil gairebé tot l'any i potser és l'únic lloc del món on un parc d'atraccions i d'altres establiments d'oci conviuen amb un temple expiatori de l'Església catòlica.

BIBLIOGRAFIA

- Armengol i Ferrer, Ferran et alii, *Un segle pujant al Tibidabo. Història del Tramvia Blau i del Funicular del Tibidabo*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2002
- Castellà Perarnau, Raquel, *Tibidabo desaparegut*, Col. Catalunya desapareguda, el Papiol: Editorial Efadós, 2021
- Portavella i Isidoro, Jesús, *Els carrers de Barcelona: Vallvidrera (Vallvidrera, les Planes)*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Arxiu Municipal Sarrià-Sant Gervasi, 2006
- Molet i Petit, Joan, "Conquerir la serralada de Collserola: Modernitat, lleure i cultura" ("Conquering" the Collserola range: Modernity, Leisure and Nature", Réseau Art Nouveau Networking)
- "Tibidabo. Órgano bimestral del Templo Nacional Expiatorio del Tibidabo", marzo/abril 1986
- Postals del Casino Internacional Tibidabo: https://twitter.com/search?q=casino%20internacional%20tibidabo&src=typed_query&f=top

NOTES

- (1) Sergi Garriga Bosch, Màster en Teoria i Història de l'Arquitectura, "El Tibidabo i la concepció metropolitana de Barcelona", UPC, Barcelona, 2012.
- (2) El nom fa referència al passatge bíblic en el qual el diable va voler temptar Jesucrist dalt d'una muntanya des d'on es veia un extens panorama, dient-li: *Tibi dabo omnia regna mundi si cadens adoraveris me*. "Et donaré tots aquests regnes del món si m'adores agenollat". El nom de *Tibidabo* s'atribueix als monjos del monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron que es van situar a la vall d'Horta, prop de l'església de Sant Genís dels Agudells, a partir del segle XIV.
- (3) *La Vanguardia* – 5 novembre 1882.
- (4) *La Vanguardia* – 9 juliol 1908.
- (5) Extret del text de la conferència pronunciada pel Doctor Ramón Alberdi, SDB, en la Balmesiana el 13 de novembre de 2002, en les Jornades del Centenari de la Primera Pedra del Temple del Tibidabo.
- (6) *Basilica del Tibidabo. Guia del Templo Expiatorio del Sagrado Corazón de Jesús en la cumbre del Tibidabo*, Templo Expiatorio del Sagrado Corazón de Jesús, Barcelona 1988.
- (7) Extret del text de la conferència pronunciada pel Doctor Ramón Alberdi, SDB, en la Balmesiana el 13 de novembre de 2002, en les Jornades del Centenari de la Primera Pedra del Temple del Tibidabo.
- (8) *La Vanguardia* 23 juny 1908 – pàg. 4.
- (9) Per a més informació d'aquest context de clausura del joc en aquesta zona: *El Gran Casino de la Rabassada. Història d'un somni burgès*, Pere Fàbregas, Carlota Giménez, VIENA Edicions, Barcelona, 2011.
- (10) Es poden seguir tot els detalls a *La Vanguardia* 17 d'octubre 1906 – pàgs. 4 i 5.
- (11) *LA CATALUÑA* – revista núm. 101, 11 setembre 1909 "V Congreso esperantista", on a part d'informar sobre l'esdeveniment hi ha un ampli reportatge sobre el Tibidabo.